

XVI.

Vedlejší znamení (výzdoby).

Aby se rozeznávaly hned na štítě vedlejší haluze a větve nějakého rozrodu, ba i mladší osoby od starších jedné rodiny, volívaly se zvláštní znamení neb odznaky, kterými se lišily erby jejich od hlavního erbu celého rodu. Znamení tato nazývají se vedlejšími znameními a dělí se na dvanácte druhů.

1. Změní se klenot, jakož jsme ukázali na sedmi příkladech z rozrodů panských a na třech z rozrodů vladyckých o klenotech jednajíce.

2. Změní se barvy štítu, jak učinil přední v Čechách rod Vítkovců, na jehož keři růžovém kvetla zelená růže pánů z Krumlova, červená růže na bílém štítě pánů z Rosenberka, bílá růže na červeném poli pánů z Landšteina, zlatá růže na modrém poli pánů z Hradce, modrá růže na zlatém poli pánů ze Stráže a pozdějších pánů Ústských a černá růže dřívějších pánů z Ústí.

3. Změní se obrazy štítu. Rodiny Markvarticů: pánové z Vartenberka, z Michálovic, ze Zvířetic a z Lemberka přijaly místo lvice v pravo krácející, kterou ještě r. 1283 (Vídeň) všechny jmenované větve na štítě měly, poloviční štít rozmanitých barev. Pan Bohuš z Drahotouš, maršálek moravský, měl na svém štítě dvě rohů beraních na koruně r. 1269 (Brno) a jeho bratr Hartman z Holenšteina (1256—1287) přijal na štít znak polovičný se šikmým poloutrojříčím buď v levém nebo pravém poli. Jenec z Našiměřic na Moravě měl r. 1298 na svém štítě vlka ve skoku s otevřenou tlamou. Potomci jeho dvou bratrů Vlka a Wernharda rozcházeli se již r. 1353 rozličnými erby od sebe: Oldřich z Našiměřic měl vlka po předcích svých a Jenec z Našiměřic řepu (Víd.).

4. Zkomolí se obrazy štítu. Mezi šlechtou Plzeňskou čteně se rozrodily letorosti erbu, který jako kus kola o čtyřech, třech a dvou špicích se vyobrazuje a také kusem kola o čtyřech, třech a dvou loukotích se jmenuje. Náleželi k němu vladykové Chotkové z Chotkova, kteří nyní jako hrabata v Čechách a v Uhrách usedlí jsou a v rozhojněném erbu svém na prvním místě půl kola o čtyřech loukotech mají, dále vymřeli již vla-

dykové Rousové z Lipna a z Čemin, kteří kola o třech loukotích užívali, posud žijící hrabata Lažanští, svobodní pánové z Bukové, kteří kolo stříbrné o dvou loukotích stříbrných na červeném štítě mají a stejnorodí s nimi, ale již vymřelí vladykové Korbelové z Bukové, Radkovci z Radkovic, Žitínové z Myslovic, vladykové ze Chrančovic, z Újezda nade Mží, z Čijevic, z Konratic, Chuchelští a Žehušíčtí z Nestajova, Stanovští z Čechtíc, Skalští z Dubu, Přečové a Lehómští z Malevic. Blížkost jejich sídel původních na Plzeňsku a Klatovsku, stejná jména osobní jako: Blažej, Držkraj, Ejvan, Ivan, Rous a Přeč dotvrzují stejnorodost, která až do XII. století k pánům ze Švihova a z Poleně jakožto praotcům tohoto rozrodu stopovati se dá. Na snadě jest domněnka, že na hranicích sousedního Pracheňska osedlí Kocové z Dobrše, Řesanští a Štěňovští z Kádova a vladykové Žihobečtí s celým kolem na štítě jednoho s naším rozrodem původu jsou a od nich že se původem neliší vladykové ze Sedlce u Zahořan a Domažlic a z Domažliček u Klatov.

5. Vynechá se figura ze štítu. Zajícové z Hazemburka vedle rozečtvrceného štítu, kde sviní hlava se zajícem se střídá, též samotného zajíce na štít si brávali, jako arcibiskup pražský Zbyněk z Hazemburka r. 1411 (Hohenfurt od Pangerla na str. 253) a Oldřich z Hazemburka, kuchmistr českého království a na Chvatěrubech r. 1407 (Analekten zur Geschichte des Militärkreuzordens od Bienenberga na str. 69 a 70).

6. Přidá se obraz do štítu. Jaroslav z Poříčí také ze Skočic řečený a v l. 1320—1334 na Klatovsku vedle bratří svých Drslava z Poříčí a Oty z Roupova připomenutý, má na štítě svém erb Drslaviců (tři půlpruhy) v pravé polovici štítu a v levé polovici ptáka kosa, kterého ani jeden ani druhý bratr nemá. O jiných přídavicích viz později.

7. Rozmnoží se obrazy štítu. Pan Jindřich z Rožemberka oblíbil sobě místo jedné růže pětিলisté svých předků dvě růže na své přilbici r. 1290 (Goldenkron na str. 38), které po něm syn jeho pan Petr z Rožemberka dědil, jakož pečeť jeho z r. 1318 (Hohenfurt na str. 67) svědčí, potom již nikdo z Rožemberků dvou růží ani na pečeti ani na helmě neměl, nýbrž jen jedné užívali. V panském rozrodu Buziců oblíbili sobě místo jedné sviní hlavy pánové z Březnice a pánové z Rožmitála tři na svém štítě, jakož víme o Havlovi z Březnice r. 1349 (archiv kap. pr.) a o Zdeňkovi z Rožmitála r. 1382—1398 (archiv Maltanský a Třeboňský); v XV. stol. změnilo obě rodiny svůj erb tak, že sobě Rožmitálští přijali lva vedle sviní hlavy na rozečtvrcený štít a Březničtí na jedné sviní hlavě přestali. Čtvrnásobení erbovního znamení máme příklad, v rodině pánů a hrabat z Valdšteina. Ponechala sobě tato ratolesť Markvarticů původní svou lvici na štítě zároveň s pány z Lemberka a s pány z Michálovic na Velešíně, jen že místo kráčejší lvice vzpjatou si oblíbila. První, kdo místo jedné lvice čtyři na štít přijal k sobě obrácené, byl, pokud víme, Zdeňk z Valdšteina, jenž zemřel r. 1525 (Pam. arch. VII. str. 71), jehož potomci podnes štítem tímto se honosí.

8. Změní se poloha znaků. Vladyka Jan Řepa z Neveklova měl r. 1513 na svém štítě pruh pokosný, který z hořejšího pravého kouta jen do polovice levého kraje štítu se nesl (Třeboň) a jeho potomek Adam Řepa z N. měl pruhem zlatým na příč rozdělený stříbrný štít, který také Neveklovu za erb městský dal. (Neveklovský okres od Vlasáka na str. 10.) Hrzek z Ejstebna (na Žatecku), purkrabí na Jihlavě, má r. 1467 kolmý pruh na štítě a přilbici ozdobenou jeleními rohy, potomek jeho Zvěst z Ejstebna na Všetatech r. 1564 připomenutý má erb pruhem příčným rozdělený s Hrzkovou ozdobou přilbice (obě pečeti v museu českém). Frycek z Liblic má na pečeti své z r. 1321 polovičný štít, v jehož pravé polovici jest šikmý pruh z levého kouta do prostřed pravého kraje štítu se nesoucí (Drážďany). Kunšík a Frycek z Liblic mají v pravé polovici šikmý pruh z první třetiny rozpůleného štítu do třetí třetiny pravého kraje štítu se nesoucí r. 1374 (kap. arch. pr.) Ješek z Liblic má pravou polovici štítu polovičného přepaženou půlpruhem příčným r. 1391 (Drážďany) a Johanka z Liblic má erb svůj na zámku Pardubském z počátku XVI. věku zcela podobný Kunšíkovu znaku (Sedl. Hradů dí I. na str. 23). Kromě těchto změn znaku, které i místa i polohy jeho zároveň se týkají, připomeneme ještě takové změny, které buď jen místo, buď jen poloha erbovního znamení vezme. Beneš z Mokrovous má na pečeti z r. 1440 (J. Hradec) pruh v samém vrchu štítu a r. 1449 (Drážďany) opět pruh, ale na příč středem štítu se nesoucí. Naopak Matyáš z Chlumčan, který r. 1426 na svém štítu příčný pruh a pod ním šestirohovou hvězdu za okrasu má, r. 1428 si vzal na štít svůj pruh do vrchu jeho. Vladyka Vilém z Račina měl r. 1444 (Plzeň) dva pruhy příčné za erb, jeden v samém vrchu štítu, druhý mezerou na pruh širokou od prvního oddělený zrovna jako Václav ze Skuhrova na Berounsku r. 1449 (arch. kap. pr.) a přece užívaly obě rodiny, které až do XIX. a XVII. století kvetly, na štítu svém jen příčného pruhu středem štítu se nesoucího. Dvou pruhů kolmých oddělených mezerou jednoho pruhu užívali na prostředku štítu vedle pruhu jednoho kolmého vladykové Lukavští z Řenec totiž Markvart Jan Lukavský z Ř. r. 1646 (Desky z. pr.).

I na Bydžovsku máme příklad takového přeložení znaku v četném rozrodu, jenž šachovanou levou nebo pravou polovici štítu za erb svůj měl a posud v rodině hrabat Dohalských z Dohalic žije. Vladykové z Miletínka (Diviš Bořek r. 1437 v Drážďanech), Bořek z Hrádku a z Nové Vsi r. 1437 (arch. malt.) Hašek z Poličan r. 1468 (Třeboň) užívali šachovnice v pravé polovici štítu jako nynější hrabata Dohalští z Dohalic; Bořek Nepoliský ze Záchrašťan měl v l. 1567—1573 levou polovici štítu šachovanou (Miltner, Privatmünzen na str. 376) jako Jan z Bezdědic a na Kokoříně r. 1437 (Drážďany), Vaněk i Jetřich z Miletínka r. 1440 (J. Hradec) a Hamzové ze Zabědovic r. 1597 (archiv desk zemských). Ba nejen levá nebo pravá polovice byla šachovaná: někteří členové tohoto rozrodu rozdělili sobě štít též na příč a měli hoření polovici šachovanou jako Jeronym z Hoříněvsi

r. 1450 (Třeb.). Všechny jmenované rodiny měly stejný klenot na přilbici: pannu, jak nad hlavou oběma rukama šachovnici drží aneb obě ruce a boky opřené má.

Vedle změn erbů, které přeložením jich míst na štítě povstanou připomenouti sluší též změny, jaké vezmou erby, když se obrátí znaky od pravé strany, kam hleděly, v levo neb naopak. Obrácených erbů užívali mladší členové rodiny aneb i celé rodiny, které ze svazku s náčelní rodinou se vytrhly a nové rody založily, nechtíce docela společného erbu se zřítí, jako učinily ty rodiny, které si zcela nový erb oblíbily. Postavíme v čelo příkladů pány Potenšteinské, kteří tři pruhů pokosných užívali, jako pánové ze Žinkov, z Litic, z Potenšteina, ze Žlovic, z Mitterwaldu a z Boru a mnoho jiných. Oldřicha z Boru mladší bratr měl r. 1331 tři pruhy šikmé proti třem pokosným Oldřichovým (c. k. un. kn. pr.); bratři Rús starší, Protiva a Rús mladší z Litic měli r. 1368 erb Oldřicha Borského a čtvrtý jejich bratr Heřman tři pruhy šikmé (c. k. un. k. pr.). Ješek, syn nebožtíka Mikuláše z Potenšteina (jenž zemřel háje Potenšteina proti markrabímu Karlovi) měl r. 1341 tři pokosné pruhy (Videň) a mladší bratr jeho Čeněk roku 1351 (Archiv Německobrodský) tři šikmé pruhy; avšak týž Čeněk o dvanácte let později měl tři pokosné pruhy (Videň). Mutina z Dobrušky užíval v letech 1320—1364 dvou pruhů šikmých a syn jeho Sezema dvou pruhů pokosných r. 1364 (archiv města Dobrušky).

Také z obecných figur některé příklady změn podáme. Pánové ze Švamberka na Plzeňsku a Klatovsku osedlí byli po Drslavicích druhým předním rodem těchto krajů a měli na svém štítě mluvící znak (po německu) »labuř« v pravo obrácenou.

Všichni členové tohoto četného rodu, kteří hrady Švamberk a Bor drželi a také ti, kdož z větve Borské pocházeli, zachovali si vždy labuř v pravo obrácenou, jako Bohuslav ze Švamberka, jehož svrchu jsme připomenuli; vedlejší haluze Švamberků měly labuř v levo obrácenou, jak pečeti Ješka z Věžky r. 1383 (Videň), Hynka ze Švamberka řeč. Hánovec z r. 1385, Václava ze Švamberka z r. 1456 (Třeb.) a Jana Hánovce ze Švamberka r. 1422 (Videň) dokazují. Pánů z Pořešína (u Kaplice v jižních Čechách) nejstarší erb známe na pečeti Přibislava z Pořešína r. 1337 (arch. Krumlovský), jenž střelu opeřenou Bavoroviců za znak svůj měl, hrotem v levý hoření kout obrácenou. Pan Přibislav byl nejmladším ze tří bratří a proto také střela jeho byla v levou stranu obrácená, jako z bratra jeho Wernhře syn Přibík z Osova roku 1361 (arch. Novohradský) šíp hrotem v levý hoření kout obrácený měl. Markvart z Pořešína svědčí roku 1366 pánům z Rosenberka, kdy prodávají ves Sedlec u Soběslavi, maje střelu do levého hoření kouta obrácenou a r. 1373, kdy opět svědčí s bratrem Přibíkem, má střelu svou v pravo obrácenou proti střele bratra Přibíka v levo obrácené (Třeb.). Markvartův syn Přibislav byl děkanem kostela Pražského a nesl na své pečeti střelu v levo obrácenou roku 1382 (arch. filos. fak. v Praze). Z příbuzné rodiny vladyk z Kamenného Újezda (u Bu-

dějovic českých) měl Bušek z Maškovce jinak z Újezda střelu v pravo obrácenou a syn jeho Racek v levo r. 1402 (arch. v Budějovic.)

Vladyka Vlček z Dobronic, jenž k velikému rozrodu Malovců s půlkoněm na štítě náležel, měl tento erb r. 1347 v levo a r. 1366 v pravo obrácený, kdežto Zdeňka, vdova po Matěji z Dobronic, bratru Vlčkově, tébož půlkoně r. 1373 v levo obráceného měla. (Třeb.)

9. Zmenší se počet znamení. Když kdo důstojnosti nějaké dosáhl, často si erb svůj ztrojnásobil na znamení jeho polepšení, ale nezůstalo toto rozmnožení erbu dědičným v rodině, nýbrž její členové vzali si zase svůj erb jednoduchý původní, když v důstojnostech postaveni nebyli. Jan ze Sebužína, soudce Litoměřický, měl roku 1282 erb o třech podkovách v červeném vosku pro svou důstojnost soudcovskou a nejbližší jeho příbuzní vladykové z Libochovan, z Měrunic, ze Všechlap, z Patokryj a ze Želenek (u Bíliny) měli po jedné podkově, až později teprve Želinští ze Sebužína zase tři podkov se domohli. Čěc z Budějovic (v Čechách) nesl na své pečeti z r. 1263 tři páry háků, které zády k sobě položeny byly a r. 1266, kdy jen Velešín držel, pouze dvě háků (Vyšší Brod a Světlá v Rakousích); potomek jeho Budivoj z Isenberka (zněmčené Železnice) má na své pečeti z r. 1290 opět tři páry háků. (Víd.)

10. Přidá se k rodnému helmů a klenotu cizí helm a klenot.

Těma z Koldic měl roku 1368 na helmě (Víd.) za klenot orlici a lva mezi jelením a buvolovým rohem, potomek jeho Hanuš z Koldic měl r. 1440 za klenot dva buvolové rohy a na pravém 5 pírek na okrasu. Na štítě měl Hanuš půl lva na třech pokosných pruzích. (J. Hrad.)

11. Přidá se ku štítu rodinnému cizí štít buď na rozečtvrceném nebo na polovičném štítě. Příklady toho hledej v kapitole o klenotech.

12. Přidá se celý cizí erb se štítem i s klenotem. Příklady toho podali jsme též v kapitole o klenotech.

13. Poslední druh vedlejších znamení obsahuje všechny ty případy v heraldice české, kdy znamení erbovní hned na helm jako klenot se dá a dolů na štít jako náhrada znamení erbovního nějaký heroltský kus, o čemž viz zvláštní odstavec, který jsme tomuto předmětu věnovali.

Zvláštní vedlejší znamení, která jsme připomenuli při čísle šestém srovnávají se v tom, že bývají na ostatní znaky štítu nahoru položena. Rozeznávají se čtyři druhy:

1. Turnýrský límec podobá se pruhu s třemi i pěti stíny širokými dolů obrácenými a bývá obyčejně ve vrchu štítu, který i se znakem jeho na délku celý zakrývá nebo se nad ním vznáší barvy jsa vždy rozdílné. Ve Francii užívali tohoto znamení mladší synové panovnického domu na rozdíl od otce a staršího bratra, v Anglii užíval ho nejstarší syn. V Němcích kromě krajin porýnských nebyl turnýrský límec známý ani v Čechách.

2. Úzký pruh ať pokosný ať šikmý; pokosný pruh znamená mladší větve nějakého rozrodu, šikmý pruh rod nemanželský. Oba pruhy často skracovali, že nezbyly z nich než malé kousky v prostředku štítu. Znamení toho vedlejšího opět jen ve Francii a Anglii se užívalo.

Obruba štítu úzká jinobarevná, která kolem celého štítu souběžně s jeho obrubou se nese. Někdy bývá obruba dvojí a potom barva štítu vyniká uprostřed mezi oběma obrubami stejnobarevnými.

V Čechách známe tři příklady takové obruby jednoduché: černý štít vladyk Kladenských z Kladna měl kolem do kola bílou obrubu nebo štrych dle majestátu Ferdinanda I. z r. 1549 a erb města Bohdanče vypisuje se jako šachovnice červená a bílá s černou obrubou. Jakých barev byl podobný Kladenskému erb vladyk z Bedrče, nevíme, aniž stejný s ním erb cizích vladyk z Teměřic, kteří ve službách pánů ze Šternberka byli.

Zvláštním asi vyznamenáním byl zlatý úzký pruh svislý mezi pravým červeným polem a levým červeným s třemi stříbrnými pruhy příčnými na štítě Drslaviců v Hradci Jindřichově na začátku XIV. věku. Ještě v XVII. věku spatřuje se týž pruh na erbu Švihovských z Rysenberka.

Podobný zlatý pruh vynikající nahoru a dolů z příčného pruhu buď pánů z Pucheimu nebo pánů z Walsee spatříš na svorníku kostela Eisgarnského v téže době vystavěného. Zlatou špici nebo klín měl na štítě svém stříbrným s příčným pruhem červeným Racek ze Dvojic na začátku XV. věku.

K jiným vedlejším znamením v heraldice české náležejí hvězdy a růže pětিলisté. Alderové z Lošan u Kutné Hory přibráli si ku příčnému pruhu ve středu štítu svého dvě hvězdy šestirohé nad pruhem a jednu pod ním. Tomáš A. měl r. 1443 (dle arch. Kutnoh.) pouhý pruh, ale Prokop měl r. 1459 erb svůj již připomenutým způsobem okrášlený (arch. c. k. míst. v Praze). A jako Lošanští tak učinil též Maximilian Erdmann Čáchofský ze Svěmyslic, jenž k erbu svých předků »ruce v lokti ohnuté, ana držela hlavu a krk kohouta« přidal hvězdu do ohbí ruky r. 1693 (arch. desk zemských) a Václav z Libenavy na Žiželicích mezi dvě lovecké trubky křížem přeložené a dýnky vzhůru obrácené dal si také do hořejší polovice hvězdu r. 1603 (tamtéž).

Vladykové ze Všechlap a ze Želenic u Bíliny osedlí měli na štítě svém podkovu hřbetem dolů obrácenou, kterouž zdobili buď šípem s hrotem nahoru obráceným jako Olomuc ze Vš. r. 1419 (Dr.), buď lilí jako Martin z Malých Želenic a Štěpán ze Vš. na Hořenicích r. 1419. (Dr.) Proti tomu Dětrich ze Všechlap r. 1447 má podkovu beze vsí okrasy. Ještě r. 1470 našli jsme lilii v podkově na štítě Heřmana ze Želenic (Třeb.) Zda-li k tomuto rozrodu náležel Jan Císař ze Hliníku, jenž r. 1498 v podkově kříž měl, nevíme (Arch. Mladoboleslavský). Jinak okrášlili sobě vladykové Rousové z Vražkova svůj prostý polovičný štít, který ještě r. 1503 Václav R. z Vr. měl (arch. Tosk.): do pravé polovici sobě dali dvě čáry příčné

skřížené dvěma kopími, jichžto hroty nahoru obráceny byly jako na štítu Albrechta R. z Vr. z r. 1598 (arch. d. z.).

Poslední příklad takového vedlejšího znamení našli jsme na pečeti Pavla, notáře kr. komory z r. 1355, jenž má na štítě svém na lodičce dvě supí hlavy, ze kterých jedna v zobáku ratolístku palmovou neb olivovou drží (Goldenkron od Pangerla na str. 126): potomci jeho pánové ze Vlašimi měli jen dvě supí hlavy a krky modré na zlatém štítě. (Snad připomíná lodička erb původní pánů z Vlašimi, polovičný člun pana Hrona z Vlašimě dle staročeské písně »O bitvě u Křeščáku.«) Strany ruky lidské, které dali obrazy na štítu držeti, neopakujíce jí na klenotním místě viz Pojednání o klenotech.

Rozprava naše o vedlejších znameních heraldických nebyla by úplnou, kdybychom opomenuli něco říci o způsobu, jakým si vedli předkové naši v ohledu heraldickém při nemanželských potomcích v předních rodinách svých. Francouzové a Angličané pružcem šikmým na štítě rodném označovali původ nemanželských potomků svých rodin panovnických a v Němcích kromě tohoto způsobu sestrojovali nový znak, v němž nějaká část štítu vždy původní erb rodný připomínala. Šlechticové z Hofu de Curia, kteří byli nemanželští potomci vévody Albrechta III., měli štít bavorský červeným pružcem buď pokosným nebo šikmým přetažený. Jan z Dunois-Longville, bastard orleanský, měl přes štít orleanský černý pružec šikmý, ale pro své rekovské činy ve válce s Angličany Karel VII. učinil mu obdarování, že šikmý pružec černý proměnil směr ve stříbrný pružec pokosný. Obrubou zubatou kolem erbu savojského a zároveň pružcem šikmým naznačen byl nemanželský původ Jakuba bastarda savojského.

Žádného vedlejšího znamení nemanželského původu nemá erb svobodných pánů z Zweibrückenů, bastardů bavorských — červený lev na štítě s routami modrými a stříbrnými — a jen podobnost erbu jejich s bavorským erbem svědčí o jejich původu. Jan Jiří, bastard saský, obdržel titul chevalier de Saxe a erb saský s tím rozdílem, že prostřední pruh černý dvakrát tak široký jest jak ostatní pruhy a pokosný pruh kvítím ozdobený nese se pod tímto prostředním pruhem, kdežto v erbu saském nahoru na všechny pruhy položen jest. V jiných erbech nemanželských potomků panujících rodin kolikrát ani nejmenší upomínky na původní erb není, jako v erbu svobodných pánů Fürstenwätherů, kteří levobočkové rodu Witteisbašského jsou: na modrém štítě mají zlatou věž, na které zlatá nahá panna stojí s růží v pravici.

Přihlédneme-li k tomu, jaký řád a obyčej v této věci se zachovával v Čechách, budeme též rozeznávat panovnickou rodinu a šlechtu vůbec. Nejstarší erb nemanželského potomka Přemyslovců zachoval se na pečeti Mikuláše, vévody opavského a maršálka království českého, jenž byl synem Otakara II. a Anežky Kuenringové, »Palcéřík« řečené. Pečeť tato jízdecká pochází z roku 1293 (Třeb.) a na líci jejím vyobrazen jest Mikuláš, jak v levo tryskem uhání, levicí drží na prsou štít poloviční, jehožto levá polovice

vyvýšená damascenována jest vzorcem kosočtverců s puntíky, pravicí drží meč vytasený a na kbelíkovitém helmě jest deska s dvojím obloukem jedenácti pavími pery okrášlená. Erb tento, jenž za klenot dva buvolové rohy měl, zůstal vévodům opavským až do jich vymření, střídaje se někdy s rozečtvrceným erbem, na němž v prvním a čtvrtém poli erb polovičný v druhém a třetím český lev byl, připomínaje erb panovnické rodiny. Zvláštního štítonoše oblíbil sobě Přemek, vévoda opavský, totiž lva v levo krácejícího, jehož obličej a hlava zakryty jsou erbem polovičným s helmem a klenotem výše vypsáným na pečeti z r. *) (Třeb.) Jiný nemanželský potomek Přemyslovců byl Jan Volek, probošt vyšehradský a biskup olomoucký, jenž jako probošt r. 1321 měl polovičný štít a na něm půlměsíce rohy vzhůru obráceného; jako biskup olomoucký měl rozečtvrcený štít, na němž erb biskupství olomouckého s jeho polovičným štítem ale bez měsíce se střídal, někdy také lva českého místo polovičného erbu svého měl. —

Nemanželské děti šlechty nesměly dle práva českého ani ku jménu ani k erbu ani k dědictví rodičů svých se hlásiti, jedině král mohł majestátem svým rod jejich napravit. Ba i tenkrát, když šlechtic vyššího stavu se šlechticnou nižšího řádu v manželství řádném děti splodil, bylo třeba povolení královského, aby děti všech práv stavu otce svého požívatí mohly, jako Václav IV., císař německý a český král, legitimoval děti Jana hraběte Habsburského s Anežkou z Landenberka splozené. (Třeb.) Pověst o pátém synu p. Vítka Krumlovského, jenž mimo manželské lože splozen byv, panství Ústské dostal a černou růží pětistou na štítě měl, necháváme ve své váze nemajíce jiných dokladů na snadě; ale o dětech, které Půta z Pěžína s Dorotou z Klatov splodil a s ní se teprve po smrti manželky své řádně oddati dal, víme, že soud zemský za řádné je uznati nechtěl (1497). —

Zvláštní příklad jsme našli v dějinách rodu vladyk Měsíčků z Dolan na Klatovsku, ze kterých Zikmund několik dítek nemanželských s kmetičnami měl, o které potom jeho manželští synové Zacharyáš a Jetřich se bratrsky rozdělili r. 1578.

Vladyka Václav Kekule ze Stradonic zplodil mimo manželské lože s kmetičnou svou Alžbětou Trojanovou tři syny: Mikuláše, Václava a Oldřicha a dvě dcery Kateřinu a Annu, které císař Rudolf II. majestátem daným v úterý po sv. Vavřinci roku 1612 legitimoval, jakoby v loži manželském splození byli. Ale erb a praedikát dostali legitimovaní nové, ježto k r. 1650 jsme našli vladyku Václava Kekuli ze Žirovic a v Rapoticích, jenž na štítě měl vzpíatého lva, jak v předních tlápách hák držel jeden z původních tří háků nebo hřtů Kekulů ze Stradonic a na helmě téhož lva s hákem pod zadní nohy. Příklad tento legitimace dopodrobna jsme proto vypsali, poněvadž erb zde připomenutý se úplně shoduje s takovými erby ne-

*) Roku Kolář nedoložil.

manželských potomků panovnických rodin, kde kus erbu původní erb na mysl nám přivádí a nad to ještě také jméno Kekule o původu nové této rodiny vладыcké svědčí.

Druhý toho příklad můžeme poskytnouti z r. 1615, kdy Jan Felix Řičanský z Řičan a jeho 2 sestry Anna Kateřina a Majdalena Markýta, nemanželské děti, dostali za erb štít celý černý a v něm zvíře leopard své přirozené barvy k pravé straně obrácený na zadních nohách vzhůru stojící, před nimi pak 2 zelená lekna držící s otevřenými ústy a vyplazitým jazykem se vidí h. k. příkr. žlčerné kor. zl. král., z níž $\frac{1}{2}$ leoparda až po zadní kyty vynikajícího a dvěma předními nohama dvě zelená lekna jako v štítu držícího s otevř. ústy a vypl. jazykem se spatřuje. Z Řičanského původního erbu tří leken zůstala zde dvě, která leopard drží jako u Kekule lev drží hák jeden ze tří původních Stradonických.

Když pak úřad falckrabí císařských i v Čechách zaveden byl nebo rotcruků, nemálo příkladů povýšení do stavu šlechtického nemanželských dětí šlechtických nalézáme, ale vždy jiný erb a jiné jméno dostaly, než otec původně měl. Ondřej z Volkshofen, comes palatinus a doktor lékařství, legitimoval roku 1654 listem v Nových Hradech daným děti nemanželské, které vladyka Jan Markvart Řebenář z Harachů s Markétou Grossmüllerovou měl totiž Filipa, Jakuba, Jana Jiřího, Eliáše, Helenu, Žofii, Barboru, Kateřinu, Evu, Annu Marii a Evu Rosinu, aby se Řebenáři z Mühlsteinberku psáti a zvláštního erbu užívati směly. Erb ten vypisuje se jako polovičný štít, v jehož pravé bílé polovici na trávníčku zeleném půl černé orlice v levé pak červené polovici na stříbrné skále tři listy jetelových a nad helmem dvě černých křídel roztažených se spatřuje. R. 1737 obdrželi tito Řebenářové titul Sebenářů z Herrnfelsu a erb jim zůstal nahoře vypsaný až do vymření jejich r. 1865. Na poslední místo tohoto odstavce kladu erb Petra písaře Pražského, jenž byl protonotářem krále českého v l. 1296—1306 a potom biskupem olomouckým 1311—1316: na ovalné pečeti vidíme vzpátého lva českého, jehož obličej a hlava helmou rytířskou zakryty jsou, kterou rozpeřené křídlo ozdobuje. Dle letopisů durynských (Mencken S. S. II. p. 1748) dal král německý Apetzovi na štít strakatého lva durynského s helmem přes hlavu překlopeným, aby naznačen byl původ jeho nemanželský.

Petr písař byl syn Angela de Ponte curvo s jakousi Petruší řádně splozený; dříve než Angelus kanovníkem pražským se stal, papež Kliment V. zvláštní bullou svědectví dal roku 1312 a nezbyvá nám v té věci nic jiného k výkladu erbu svrchu připomenutého než za to míti, než že otec Angelus sám, jenž v Čechách dlouhá leta 1253 atd. žil, snad nemanželského původu byl. Podobně v Durynsku rytířové z Bülzingslebenu měli lva s překlopeným přes hlavu helmem. (Hefner 143.)

Zvláštního snížení erbu znamením byla mříže, za kterou se dalo erbovní znamení. Příklad toho jest erb města Chebu z r. 1297, kde nade mříží až ke krbu sahající hlavu korunovanou snad Otakara II. krále če-

ského spatřujeme; na mincích téhož města vidíme menší erb: svrchní polovici orla a dolní jeho polovice za mříží se nalézá. (Mince nejstarší). Oba erby mají mříží proto, že Cheb od říše Německé Čechám zastaven byl (na znamení své zástavy a ztracené samostatnosti). Druhý příklad takového snížení erbu seznali jsme z Paměti Dačického, jenž k roku 1547 praví: »Ještě nepřátelé chtěli, aby král. české znamení lva svého prve svobodného za mříží jako vězně jatého v malování, rytí a pečetění užívali, ale k tomu posměchu a potupě (neb se již i mince taková česká, královská se znamením lva za mříží dělali a bítí začala) jiní, kteříž se byli nesprotivili (totiž Plzeňští, Budějovičtí a Oustští) dovoliti nechtěli a toho zabránili.« (Dač. I. 345.)

V rádech města Geisslingen r. 1367 praví hrabě Oldřich z Helfenšteina: Wir haben die Stadt Geisslingen heissen machen ein eigenes Insiegel, dass soll kleiner sein als unser grosses und grösser als unser kleines Insiegel und darin soll stehen unser Schild u. Helm mit dem Unterschied, dass zwischen dem Helm und Kleinod stehen soll eine Krone und in dieser der Elephant und die Umschrift soll sein: Sigillum universitatis civium in Gyslingen. Dieses Siegel hängt noch an einer Urkunde vom J. 1399. Hier ist offenbar die Krone als ein minderndes heraldisches Bezeichen verliehen worden. (Über die Minderung eines Wappens durch eine Krone vergl. Dr. Baracks: Zimmerische Chronik I, 7, 12 ff.)*)

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.